

Az újgenerációs tankönyvek kipróbálásának folyamata, eszközei 2014/15-ös tanév

A kipróbálásról általában:

A 2014/15-ös tanévben 27 db újgenerációs tankönyv kipróbálása valósult meg. Két érintett csoportban zajlott a kutatás: egyrészt a tankönyveket használó pedagógusok (akik rendelkeztek az új tankönyvekből), másrészt a kipróbálást vállaló, OFI-val szerződéses kapcsolatba lépő pedagógusok körében (ez általában tankönyvenként 40-50 pedagógust jelentett).

A kipróbálási folyamat és a használt eszközök tesztelése egy pilot-kutatás keretében már lezajlott a 2013/14-es tanévben a 9. évfolyamos szakiskolai közismereti tankönyv esetében, ahol a TÁMOP 3.1.1 II. szakasz programban a kipróbálás lehetséges eszközrendszerét is kifejlesztették az intézet munkatársai. Ennek a kutatásnak a tapasztalatait használtuk fel a 27 db újgenerációs tankönyv kipróbálásakor használt mérőeszközök kialakításakor.

A kipróbálás legfontosabb célja, hogy a kísérleti tankönyvek fejlesztése a tanárok- és diákok tapasztalatainak beépítésével fejeződjön be. A kipróbálás céljainak leginkább e két célcsoport megkérdezése felel meg, hiszen a tankönyv használhatóságának egyik eleméről, a taníthatóságáról a tanárok, másik eleméről, a tanulhatóságáról a diákok tudnak leginkább beszámolni, ők az elsődleges érintettek. A tanárok – visszajelzéseik útján - aktív részesei lehettek a fejlesztési folyamatnak. Leginkább a tankönyvek taníthatóságáról, tanulhatóságáról, tanórai tapasztalataikról adtak értékelést a pedagógusok. A javaslatok értékelésével, felhasználásával zárult le egy-egy tankönyv fejlesztése. Ez valójában három éves folyamatot jelent: az első évben a tankönyvek megírása történik, a másodikban a kipróbálás, a harmadikban pedig a visszajelzések alapján történő javítás, átdolgozás zajlik.

A kipróbálás során kvalitatív (kérdőívek) és kvantitatív (munkanaplók, interjúk) eszközökkel történt a pedagógusok és diákok véleményének összegyűjtése, feldolgozása.

A kipróbálási folyamat főbb elemei és menetrendje a következő volt:

1. *Kérdőívek: tanév eleji és tanév végi.* 2014 őszén kérdőíves vizsgálat zajlott le a használók és a kipróbálók körében (előbbieket 2644-en, utóbbiak 1111-en töltötték ki). A tanév végén is volt egy záró kérdőíves vizsgálat (használók és kipróbálók körében is zajlott, a használók csoportjából 1135, a kipróbálókéból pedig 1100 fő válaszolt).
2. *Munkanaplók.* A 2014/15-ös tanévben folyamatosan zajlott az elektronikus munkanapló felület kitöltése, mely a tankönyvek minden egyes leckéjét értékeltette a pedagógusokkal meghatározott struktúrában. A munkanaplók tanítási folyamattal párhuzamos töltése a kipróbálást vállaló pedagógusok legfontosabb, folyamatos munkát és figyelmet igénylő feladata volt. Ebben a munkában tankönyvenként átlagosan 40 pedagógus, azaz összesen 1100 fő vett részt.
3. *Tanmenetek értékelése.* A kipróbáló pedagógusoknak lehetőségük volt a tankönyvekhez kapcsolódó tanmenetek értékelésére is. Ezt is elektronikus felületen, meghatározott kérdésekre válaszolva teheték meg.
4. *Workshopok, műhelybeszélgetések.* A kipróbálás folyamatának támogatása érdekében 2015 márciusától műhelybeszélgetéseket szerveztünk, tantárgyanként kerültek megszervezésre. Az alkalmak célja a felmerülő kérdések konkrét és közvetlen megvitatása, egyeztetése az adott tankönyv kifejlesztésében résztvevő

tankönyvszerzőkkel, illetve vezetőszerkesztővel, valamint az addigi tapasztalatok átadása volt.

5. *Fókuszcsoportos interjúk a kipróbáló pedagógusokkal és diákokkal.* A kipróbálási folyamat részeként a munkanaplókon keresztül beérkező vélemények és észrevételek mellett a pedagógusok tantárgyankénti/tankönyvenkénti fókuszcsoportos interjúztatásával volt lehetőség további információkhoz, illetve tapasztalatokhoz jutni. Összesen 27 fókuszcsoportos (6-8 fős) interjú valósult meg Budapesten 2015 tavaszán. Fókuszcsoportos interjúk készültek diákokkal is. A 2014/15-ös tanév második félévében tankönyvenként 3-3 fókuszcsoportos interjúra (interjúként 6-8 fő) került sor: tankönyvenként 1 csoport a fővárosban, 1 csoport vidéki nagyvárosban, valamint egy interjút kisebb vidéki településen szerveztünk. Az interjúkhoz külön interjútervek készültek: alsós, felsős és középiskolás korcsoportok szerint.

A kipróbálás eszközeinek bemutatása:

A kérdőívek

A tanév eleji kérdőív legfontosabb céljai:

- Általános értékelést kapjunk a pedagógustól arról, hogy milyen elvárásokkal, motivációkkal kezd bele az új, kísérleti tankönyv tanításába.
- Megtudjuk, hogy a tankönyv előzetes megismerése során milyen általános képet alakított ki a kísérleti tankönyvről.
- A kérdőív arra is lehetőséget ad, hogy az új generációs tankönyvek koncepciójának legfontosabb elemeiről megtudjuk a pedagógusok véleményét.
- A tankönyv előzetes megismerése után a tankönyvi minőség néhány fontos eleméről nyilatkozzon.

A kérdőív négy részből állt: 1. általános, besoroló kérdések, 2. a kísérleti tankönyvvel kapcsolatos elvárások 3. tanítást segítő eszközök, segédanyagok, 4. A tankönyv előzetes értékelése 6 fő szempont alapján.

A tanév végi kérdőív legfontosabb céljai:

- Általános értékelést kapjunk a pedagógustól arról, hogy hogyan ítélte meg az általa egy tanéven keresztül tanított kísérleti tankönyvet.
- Az év eleji elvárásokhoz viszonyítva meg tudja határozni, hogy mennyire váltotta be elképzeléseit az új tankönyv.
- Az év végi kérdőív arra is lehetőséget ad, hogy az új generációs tankönyvek koncepciójának legfontosabb elemeivel kapcsolatban visszajelzést kérjünk: mennyire látja ezeket az elveket megvalósultnak. (Ellenőrizhetővé válnak az elvárások és a tanítási tapasztalatok utáni értékelés közötti eltérések, összefüggések.)
- A tankönyvi minőség különböző elemeinek részletes értékelésével lehetősége van arra, hogy véleményezze a tankönyvet egy tanévi tanítás után 8 szempont alapján

(életszerűség, olvashatóság és érthetőség, szerkezet, szemléltetés, gondolkodtatás, tanulásirányítás, önellenőrzés, társadalmi felelősségvállalás).

A kérdőív öt részből állt: 1. általános, besoroló kérdések, 2. a kísérleti tankönyvvel kapcsolatos elvárások értékelése 3. tanítást segítő eszközök, segédanyagok, 4. A tankönyv 8 szempont alapján történő értékelése, 5. összegző értékelés.

A kérdőíveket a használó tanárok anonim módon, míg a kipróbálásban részt vevő, szerződéses tanárok névvel töltötték ki, mert így lehetett összevetni az eredményeket a többi, kvalitatív eszköz segítségével megkapott információval.

Munkanaplók

Az eszköz használatának céljai:

A munkanaplók legfontosabb célja az, hogy a tanárok tankönyvvel kapcsolatos tanítási tapasztalataikat részletesen, leckékre bontva ki tudják fejteni. Lehetőségük volt akár egyes feladatok, képek véleményezésére is, abból a szempontból, hogy mennyire működött, mennyire volt használható a tanórán. Ez a kipróbálási eszköz a legalkalmasabb arra, hogy a tankönyv részletekbe menő javítását, fejlesztését a tankönyv szerzői el tudják végezni. A munkanaplók kvantitatív és kvalitatív elemeket is tartalmaztak.

Előnyei:

- A tankönyvet használó pedagógusok apró részletekbe menően mondhatnak véleményt.
- Sokrétű szempontrendszerrel vet fel az értékelő pedagógus számára, így ad lehetőséget a sokoldalú értékelésre.
- Minden lecke egyedileg véleményezhető.
- A kísérleti tankönyvek fejlesztési folyamatának befejezéséhez a legközvetlenebb, legrészletesebb adatforrás.

A következő elemeket értékelték az egyes leckékben a pedagógusok: főszöveg, források, képek, ábrák, kérdések, feladatok stb. Véleményt írhattak arról, hogy mi hiányzik, mi bizonyult fölöslegesnek az egyes leckék tankönyvi feldolgozásában. Javaslatokat adhattak a változtatásra, észrevételeket tehettek az egyes leckékkel kapcsolatban. A 2014/15-ös tanévben a 27 tankönyv 2164 leckéjét értékelték a pedagógusok.

A munkanaplót is elektronikus felületen töltötték ki a kipróbálók, így követhető volt a pedagógusok haladása a kitöltés során, lehetővé vált minden tankönyvi lecke átfogó elemzése, értékelése a kb. tankönyvenkénti 40-50 pedagógus véleménye alapján.

Tanmenetek értékelése

A pedagógusok az általuk kipróbált tankönyvhöz kapcsolódó tanmenetet is véleményezhették, szintén elektronikus felületen. Értékelhették a tanórák felosztását, fejlesztési célokat, tartalmi elemeket, illetve egyéb megjegyzéseket is tehettek a tanmenetekkel kapcsolatban. A tanmenetekkel kapcsolatos megjegyzések, tapasztalatok egy jó része a tankönyvek értékelését is segítette, hiszen a tanmenetek a tankönyvek tananyagát

bontják le a tanórák szintjére, a tankönyvek napi használatának számos kérdése a tanmenetek alkalmazása során válik világossá. A tanmenetekkel kapcsolatos vélemények összegzése is tankönyvenként készült el.

Fókuszcsoportos interjúk

Interjúk a pedagógusokkal

A tankönyv kipróbálását végző pedagógusokkal a személyes vélemények, értékelések összesítésre adott alkalmat az interjú, itt volt lehetősége a pedagógusoknak élőszóban is kifejteniük a véleményüket a tankönyvről. Az interjú négy nagy témakör áttekintésére adott alkalmat: tankönyvhasználat, együttműködés, módszertan, eredményesség.

Előnyei:

- A gondolkodási struktúrák megismerésére is lehetőséget ad.
- Az egyéni észrevételeiket is elmondhatták a pedagógusok a tankönyvről.
- Számos téma részletesen érinthető.
- A pedagógusok részletesebben ki tudták fejteni a véleményüket, kritikájukat a tankönyvről.
- A személyesség lehetőséget adott egyébként másként ki nem fejtett gondolatok megfogalmazására.

Interjúk a diákokkal

A diákokkal folytatott fókuszcsoportos interjúk arra adtak lehetőséget, hogy véleményt alkossunk arról, hogy hogyan fogadták a diákok a kísérleti tankönyveket: mennyire tetszett nekik, mennyire motiválta, érdekelte őket, mennyire jól tudtak belőlük tanulni. Az interjútervek iskolafokokként készültek el, igazodva az adott korosztályhoz. Az alsó tagozaton még játékos formában mondhatták el véleményüket, a középiskolai korosztálynál pedig már komolyabb, értékelőbb véleményeket is kértünk. Az interjúk két fő részből álltak, először általános véleményt mondhattak a tankönyvről, az interjú második részében pedig már részleteiben is értékelhették, akár konkrét leckékre is kitérve, igazodva ahhoz, hogy éppen hol tartanak a tankönyvben, illetve kifejthették a diákok arról is a véleményüket, hogy milyennek képzelik el a tökéletes tankönyvet.

A kipróbálás eredményeinek feldolgozása, elemzése:

A tankönyv kipróbálás előbb ismertett eszközeinek segítségével szerzett kvantitatív és kvalitatív adatainak elemzésével, összegzésével lehetővé válik minden egyes kísérleti tankönyv fejlesztésének befejezése, a gyakorlat során felmerült problémák orvoslása, javítása.

A kérdőívek eredményeit gyorsjelentésekkel, összegző tanulmányokkal összesítettük, ezekben a tanulmányokban a tankönyvszintű adatok találhatóak.

A munkanaplók elemzése, feldolgozása lehetőséget adott arra, hogy leckénkénti rövid összegzéseket állítsunk össze a munkanaplók struktúrája alapján. Itt az egészen részletes javítási javaslatok is összesítésre kerültek.

Az interjúk tapasztalatait tankönyvenkénti összegzésekben készítettük el, ahol a tanári és diák válaszokat is összefoglaltuk, összehasonlítottuk.

A 2014/15-ös tanévben lezajlott kipróbálás összegző dokumentumai közül a tankönyvek szintjére vonatkozó általános összegzéseket hozzuk nyilvánosságra:

- az év eleji és év végi kérdőívek tanulságait összegző tanulmányokat,
- a tankönyvenkénti vezetői összefoglalókat, ahol az év végi kérdőíves felmérés adott tankönyvre vonatkozó statisztikai adatai is megtalálhatók.

A nyilvánosságra hozott, kipróbálás tapasztalatait bemutató összegzések lehetőséget adnak arra, hogy akár tankönyvenként, akár a tankönyvek közötti összehasonlítás alapján is áttekinthetők legyenek a kutatás legfontosabb tanulságai, eredményei.